

'Montessori-democratie'

'Spanningen tussen burgerparticipatie en de lokale politiek'

Auteurs: Evelien Tonkens, Margo Trappenburg, Menno Hurenkamp
en Jante Schmidt (Amsterdam University Press, 2015)

Samenvatting: Theo Stubbé, Blauw BV

Kernwoorden: doe-democratie, participatie, overheid, politiek, representativiteit, Van Reybrouck

Inleiding:

Er wordt veel gemopperd op de politici, de media en alles wat 'uit Den Haag komt'. Zijn de burgers de weg kwijt of werkt de democratie niet meer? De gemeenteraad en de Tweede Kamer staan gelijk aan de Old School, terwijl burgerparticipatie en vrije ondernemers de hoop op de maatschappelijke verbeteringen moeten brengen. Het gaat over de nieuwe ontwikkelingen zoals de doe-democratie, over burgerfora zoals de G1000, over loting in plaats van verkiezingen etc. Het boek 'Montessori democratie', met als subtitel 'Spanningen tussen burgerparticipatie en de lokale politiek', beschrijft de verhoudingen tussen de huidige – representatieve – democratie en de nieuwe participatieve democratie.

Meestal beschrijven dit soort boeken dat de overheid de controle moet 'loslaten', want een ambtelijke of politieke aanpak lost geen vraagstukken op. Andere publicaties spreken over het positievere begrip 'toelaten', waarmee zij pleiten dat de invloed van burgers toegelaten moet worden in de bureaucratische machinerie. Het is echter niet zo eenvoudig voor de lokale overheid of voor de burgers om het initiatief af te staan, respectievelijk het initiatief goed op te pakken. Zo komen de auteurs op de titel van Montessori-democratie. In het Montessori onderwijs zijn het de docenten die zich opstellen als procesbegeleiders (in het leren). Sommige burgers hebben meer sturing en houvast nodig dan anderen om te participeren in de maatschappij. De auteurs pleiten dat procesbegeleiding de nieuwe rol wordt van ambtenaren en politici.

De auteurs beschrijven ook het fenomeen 'representativiteit', want vertegenwoordigers van de representatieve democratie prediken vaak: 'de doe-democratie is geen representatieve vertegenwoordiging', waarop meestal de tekst volgt dat de doe-democratie dus alleen goed is voor de mondige mensen (de usual suspects). De auteurs maken een goede verdiepingsslag op het begrip representativiteit of vertegenwoordiging. Zij beschrijven drie vormen van representativiteit: (i) de symbolische vertegenwoordiging, zoals de Koning, die ons land vertegenwoordigt; (ii) de juridische vertegenwoordiging, zoals een advocaat, die optreedt namens zijn cliënt en (iii) de descriptieve vertegenwoordiging. Het laatste begrip vindt dat de vertegenwoordigers moeten lijken op de achterban die zij vertegenwoordigen. Bij de VVD kom je alleen liberale mensen tegen, die geloven in het marktmechanisme en bij GroenLinks kom je alleen milieuvriendelijke mensen tegen, die geloven in een duurzame wereld. Het probleem is echter dat maar zo'n 3% van de Nederlanders lid is van een politieke partij, hoe kan een politicus veronderstellen dat hij/zij een doelgroep van de Nederlandse bevolking representeert volgens de laatste definitie? Zo is het ook ingewikkeld voor een cliëntenraad of een huurdersvereniging om te lijken op de achterban. De auteurs geven hiervoor een - mijn inziens - goede oplossing: Zij vinden dat representativiteit volstaat 'als je weet wat er leeft bij een bepaalde groep mensen; als je weet wat hun beweegt en wat ze willen'. Dat lijkt meer op de juridische representativiteit

dan op een pure descriptieve vertegenwoordiging. De consequentie van deze oplossing is dat een huurdersraad of een cliëntenraad constant initiatieven moet tonen om in contact te komen met de achterban. Dat kan (helaas) niet met een jaarlijkse vergadering. Gelukkig biedt de huidige techniek diverse middelen om actief en reactief te vragen en te luisteren. Denk aan groepen op Facebook of Whatsapp, maar denk ook aan een app per buurt en Twitter om constant in contact te staan met de gemeenschap.

Misschien biedt de beschrijving van representativiteit een handvat voor het denken over (lokale) democratie en de politieke partijen! Een buurtraad hoeft niet een afspiegeling te zijn van alle soorten bewoners in de buurt. Het gaat erom dat de buurtraad (aantoonbaar) weet wat er leeft in de buurt. Een ander gevolg van deze manier van denken (van buiten naar binnen) is dat de interactie tussen de representatieve democratie en de participatieve democratie informeler wordt. Langzaam wordt het spel en de regels van het stadhuis minder dominant ten gunste van de logica van de burger en de buurt. Het betekent voor de ambtenaren dat zij zich moeten voegen naar dergelijke informele processen. Het bijzondere van deze beweging is dat het een ommezwaai is van het gelijkheidsprincipe, waar elke ambtenaar mee groot gebracht is. Weber (de beroemde socioloog) beschreef het fenomeen bureaucratie als de basis van betrouwbaarheid, gelijke behandeling en voorspelbaarheid. Vandaag de dag begrijpt de burger echter niets meer van de logica op het stadhuis, dus is het de vraag of de klassieke bureaucratie niet een opfrisbeurt nodig heeft met een informalisering van de verantwoordelijkheid. Let op: Informele besluitvorming mag natuurlijk niet doorslaan in cliëntelisme.

Conclusie auteurs:

De auteurs trekken de conclusie dat de doe-democratie ook risico's kent. Zij eindigen hun boek met een pleidooi voor het depolitiseren van de gemeentepolitiek met behulp van betere representativiteit en informelere besluitvorming, in combinatie met het versterken van de representatieve democratie. Het versterken van de representatieve democratie wordt genoemd vanuit de vrees voor te grote ongelijkheden tussen groepen burgers. Deze ongelijkheid waarbij de mondige burgers meer invloed krijgen versterkt het verlangen naar een sterke overheid of zelfs naar autoritaire leiders, die alleen bepalen wat goed is.

Nawoord Stubbé:

Ik herken het risico waarmee het boek eindigt: pas op dat de maatschappij niet zodanig ontwricht 'in het loslaten' dat er een chaos ontstaat met een opkomende roep naar autoritair leiderschap. Tegelijk zie ik in mijn eigen omgeving dat de lokale politici de 'kleilaag' zijn bij de cruciale veranderingen naar een bredere participatie. Velen van hen menen oprecht dat de burgers 'het mechanisme op het stadhuis niet begrijpen'. Hetgeen de kloof tussen het stadhuis en de burger alleen maar onderschrijft. Ik weet uit eigen ervaring dat politici dwepen met participerende burgers prima, zolang als het de politieke plannen niet in de weg staan, onder het motto: 'We doen even niet aan participatie als het spannend wordt'.

Mijn conclusie is dan ook dat er eerst een beweging gemaakt moet worden naar de participatieve democratie en dat *daarna* enige correcties nodig zijn om uitwassen te reduceren. Het lijkt mij een onmogelijke (vooral academische) opgave om de doe-democratie een plaats te geven en tegelijk de participatieve democratie te versterken. In een dergelijk stroperig verandertraject, zal de doe-democratie last hebben van 'too little, too late'. Het gaat immers om een transitie waarbij politici en ambtenaren hun macht en hun gewoonten van vele decennia moeten aanpassen. Too little, too late betekent dat de burger afhaakt en dat de huidige onmacht in het oplossen van vraagstukken blijft bestaan.